

УДК 94(498)«185/186»

Віктор Дроздов

**Російська періодика про розвиток подій в Румунії
в 50-х – 60-х рр. XIX ст.**

Об'єднання Молдавії та Валахії наприкінці 50-х – на початку 60-х рр. XIX ст. актуалізувало румунське питання у європейській політиці. Створення єдиної Румунської держави внаслідок обрання Александру Іона Кузи господарем Дунайських князівств призвело до зростання її ролі на міжнародній арені. Румунія займала важливу роль у «східному питанні», будучи посередником між слов'янськими країнами та Туреччиною. Перевага впливу будь-якої європейської країни у Румунії надавала їй можливість контролювати хід «східного питання». Саме тому Румунія представляла значний інтерес для російської дипломатії у Східній Європі, яка розглядала її як засіб завдання удару по авторитету Османської імперії на Балканах.

Важливим джерелом висвітлення російсько-румунських відносин кінця 50-х – першої половини 60-х рр. XIX ст. є російська періодична преса. Численні статті, телеграми та повідомлення кореспондентів про події у Румунії свідчать про великий інтерес російської громадської думки до румунського питання. Причому, преса не тільки висвітлювала румунські події, але й оцінювала їх вплив на хід «східного питання», розкривала позиції російського уряду щодо Румунії. Внаслідок ідейної диференціації періодики на консервативну, ліберальну (західники та слов'янофіли) та революційно-демократичну в ній подавалися різні оцінки процесам об'єднання Дунайських князівств та політики А. Кузи.

Проблема висвітлення російсько-румунських відносин періодичною пресою Росії недостатньо досліджена. Ставлення російської періодики до подвійного обрання А. Кузи господарем Молдавії та Валахії та його політики розкривається у монографіях радянських істориків В.М. Виноградова, С.Є. Чертана, а також статтях Є.П. Аксьонової та М.П. Мунтяна¹. Розглядаючи об'єднання князівств з точки зору класових протиріч, дослідники критикували позиції ліберальної та консервативної преси. Крім того, у дослідженнях практично не розкривається позиція російської періодики щодо політики А. Кузи, зокрема, державного перевороту 1864 р. Дуже стисло висвітлюється ставлення ліберальної та консервативної преси Росії до реформаторської діяльності румунського князя у монографії С.О. Нікітіна². В українській історіографії дана проблема не розглядалася.

Досліджуючи обрану тему, автор намагався вирішити ряд конкретних завдань: проаналізувати російсько-румунські відносини наприкінці 50-х – у першій половині 60-х рр. XIX ст.; висвітлити ставлення російської консервативної (газета «Московские ведомости»), ліберальної (журнали «Отечественные записки», «День», газети «Санкт-Петербургские ведомости», «Голос», «Одесский вестник») та революційно-демократичної (журнал «Современник») періодики до політики румунського князя А. Кузи.

Політичний статус Молдавії та Валахії було закріплено «Конвенцією відносно устрою Дунайських князівств», підписаною 7 (19) серпня 1858 р. між державами, що уклали Паризький трактат. Конвенція закріпила роз'єднаний статус Дунайських князівств, окреме обрання господаря Молдавії та Валахії з осіб місцевого походження, колективне заступництво європейських держав та вільне управління у князівствах, що не підлягало втручанню з боку Туреччини³. Користуючись тим, що Конвенція не забороняла обрання однієї й тієї ж особи господарем обох князівств, прихильники об'єднання румунських князівств домоглися того, щоб їх прихильник, Александру Куза, був обраний 5 січня 1859 р. на молдавський, а 24 січня – на валаський престолі. Франція та Росія відразу підтримали подвійне обрання А. Кузи, а у вересні 1859 р. після тривалої дипломатичної боротьби його визнали інші європейські держави. У грудні 1861 р. турецький уряд видав фірман, який проголошував адміністративне об'єднання Молдавії та Валахії на час правління А. Кузи. 24 січня 1862 р. відбулося перше засідання єдиних законодавчих зборів Об'єднаних князівств, де було сформовано новий уряд на чолі з консерватором Б. Катарджіу. З цього часу на усіх державних актах вказувалась нова назва «Румунія», не зважаючи на відмову її визнання Туреччиною.

Румунські події стали предметом уваги російської громадської думки. Консервативні та ліберальні видання намагалися висвітлювати події в князівствах з врахуванням зовнішньополітичного курсу російського уряду. Вони схвально оцінили подвійне обрання А. Кузи господарем Молдавії та Валахії, висловлювалися за подальше об'єднання князівств за допомогою європейської дипломатії та заперечували можливість самостійного вирішення цього питання населенням князівств⁴. На відміну від них, російська революційно-демократична преса виробила власну концепцію розвитку об'єднаного процесу Дунайських князівств, ставлячи за основу посилення класових протиріч у князівствах. Революціонери-демократи М. Чернишевський та М. Добролюбов також привітали обрання А. Кузи господарем Молдавії та Валахії, але наголошували, що помітною була роль народних мас у об'єднанні Дунайських князівств⁵.

Оцінюючи наслідки об'єднання Дунайських князівств, журнал «Отечественные записки» наголошував на розвитку торгівлі та землеробства, покращення шляхів сполучення у князівствах, вказував на моральні блага, зокрема, появу «...принципів благоустрою громадянського та політичного побуту, які були відсутні за часів турецького панування»⁶.

Регіональна ліберальна газета «Одесский вестник» періодично висвітлювала результати діяльності А. Кузи. Газета схвально оцінювала політику адміністрації Кузи в плані адміністративного об'єднання князівств, зокрема, прийняття актів про об'єднання румунської законодавчої палати та створення єдиних міністерств. Крім позитивної оцінки певних заходів румунського уряду, автор визначив основні прорахунки у діяльності А. Кузи: збільшення податків, що послабило становище бояр, орендаторів, купців та іноземців; відчуження майна у грецького православного духовенства; конфлікт молдавського уряду з болгарськими колоністами у Південній Бессарабії. Кореспондент «Одесского вестника» О. Єлісіцин писав про невдоволення румунського населення політикою князя. Остання, на його думку, призвела до погіршення відносин між Росією та Румунією та вдарила по авторитету румунського господаря⁷.

У зовнішній політиці А. Куза намагався проводити самостійну політику, спрямовану на зближення з Францією, що привело до погіршення російсько-румунських відносин. У 1863 р. відбулися значні зміни у російсько-французьких відносинах. Небажання Франції змінити умови Паризького трактату, російсько-французькі протиріччя на Близькому Сході та на Апеннінському півострові, прагнення Наполеона III втрутитися у польський конфлікт призвели до різкого загострення відносин між Росією та Францією.

Дипломатичний курс румунського уряду з другої половини 1863 р. характеризувався профранцузькою орієнтацією. Це пояснювалося низкою причин: по-перше, розвитком економічних зв'язків Румунії із західними державами, передусім, Францією; по-друге, прагненням уряду Румунії зберегти та розширити автономію румунської держави за допомогою Франції; по-третє, неоднозначною політикою Росії щодо Румунії, що виразилося у підтримці опозиційної консервативної партії та намаганні повернути територію Південної Бессарабії.

Загостренню відносин між Росією та Румунією сприяло польське повстання 1863 р. Репресії царського уряду проти повстанців призвели до масової їх еміграції, в тому числі до Румунії. Румунський уряд зайняв суперечливу позицію щодо діяльності польських емігрантів, що концентрувалися у Молдавії. Сподіваючись, що Франція підтримає поляків, уряд Румунії спершу не чинив опір діям польських емігрантів.

Разом з тим, побоюючись протестів російського та австрійського урядів, а також знаючи про зв'язки поляків з місцевою опозицією, румунський кабінет не допускав збільшення кількості повстанців. Російський уряд був незадоволений політикою Румунії у польському питанні. Влітку та восени 1863 р. російський посол у Константинополі, консули у Бухаресті, Яссах, Галаці повідомляли російському уряду про збільшення чисельності польських емігрантів та про перевезення великої партії зброї через територію Румунії⁸.

Конфлікт румунського уряду з грецьким духовенством з приводу монастирського майна ще більше загострив протиріччя між Росією та Румунією. Розвиток капіталістичних відносин у Румунії потребував ліквідації пережитків феодалізму, зокрема монастирського землеволодіння грецьких фанаріотів, площа якого складала $\frac{1}{4}$ усіх корисних земель Дунайських князівств у середині XIX ст. У 1863 р. румунський уряд провів серію заходів, спрямованих проти грецького духовенства: багатьох грецьких ігуменів змістили з посад; заборонено вести релігійну службу на грецькій мові; грецьке духовенство позбавили можливості укладати договори на оренду землі монастирів⁹. У грудні 1863 р. кабінет М. Когелнічану висунув законопроект про секуляризацію монастирських земель з виплатою одноразової винагороди у розмірі 51 млн. лей¹⁰, який був ухвалений румунським парламентом. Прийняття даного закону викликало протидію з боку Росії, яка проводила політику підтримки грецьких монастирів. Царські дипломати направляли усім державам протести, оцінюючи дії румунського уряду неправомірними та такими, що порушують міжнародні угоди.

Монастирське питання спричинило підвищення уваги російської преси до румунських подій. Секуляризація церковних землеволодінь у Румунії викликала різні оцінки у російської періодики. Консервативна газета «Московские ведомости» засудила політику румунського уряду. Кореспондент газети В. Неклюдов вважав, що головною причиною секуляризації був великий прибуток від церковного землеволодіння: «... усе питання постійно полягало та сьогодні полягає у тому, що на столі лежать 2 500 000 крб. срібл. готового, чистого, організованого щорічного прибутку, який й слід перевести у свою кишеню...»¹¹. Ліберальна газета «Голос» називала секуляризацію майна грецьких монастирів незаконною дією, що суперечила юридичним актам та міжнародним конвенціям. Проте, газета повідомляла про підтримку румунським народом дій А. Кузи, що ускладнювало вирішення даного питання. «Енергійно підтримуючи одну із сторін, що сперечаються, – підкреслював «Голос», – ми неминуче збудимо проти себе іншу; задіявши середню міру угоди ... ми ризикуємо озброїти проти

себе обидві сторони»¹². Важкість вирішення монастирського питання, на думку газети, посилювалася внаслідок неоднозначної позиції європейських держав, зокрема, Франції та Англії.

Слов'янофільський журнал «День» займав протилежну позицію, висловлюючи підтримку діям А. Кузи. Стаття колишнього дипломата М. Волкова та редакційна примітка до неї підкреслювали незаконність утворення монастирських маєтків, звинувачуючи грецьких фанаріотів у розвитку цього конфлікту. На думку кореспондента, князь Куза був виконувачем громадської думки румунського народу, який справедливо вимагав ліквідації монастирського майна. «День» наголошував, що російська дипломатія «...вірогідно, не підтримає цих фанаріотських інтриг та захистить права Молдо-Валашського князівства»¹³. У статті І.С. Аксакова наголошувалося, що позиція російського уряду у монастирському питанні підірвала не тільки вплив Росії у Дунайських князівствах, а й довіру румунського населення до російської політики¹⁴.

Намагаючись применшити вплив опозиційної консервативної партії, А. Куза здійснив державний переворот. 30 липня (11 серпня) 1863 р. румунський князь направив своєму представнику у Константинополі К. Негрі проект нової конституції. Цей проект передбачав значне розширення виборчого права, створення нових державних установ – Сенату та Державної Ради, члени якої призначалися б князем. 2 (14) травня 1858 р. А. Куза розпустив Національні Збори та видав декрет про проведення плебісциту, який повинен був виявити ставлення населення до нової Конституції. Уряд отримав ширші повноваження. 21 травня було проведено плебісцит, на якому більшістю голосів були підтримані заходи уряду. Нова Конституція, що була названа «статутом», передавала майже всю законодавчу владу Державній Раді, яка складалася з 64 членів, більшість яких призначалася господарем. Всі законопроекти, окрім бюджету, повинні були спочатку схвалюватися цим органом. Законодавча ініціатива закріплювалася тільки за урядом, але розробкою законопроектів займалася Державна Рада¹⁵. Таким чином, законодавча влада знаходилася значною мірою у руках князя. Новий виборчий закон закріплював виборче право за всіма громадянами віком від 21 року в залежності від майнового цензу¹⁶.

Європейські держави по-різному поставилися до державного перевороту 1864 р. Франція та Італія повністю підтримали дії А. Кузи, проте Англія, Австрія та Росія виступили проти нової Конституції та виборчого закону. Австрійський посол у Константинополі Прокеш запропонував Туреччині окупувати Румунію. Позиція Англії була неоднозначною: з одного боку, державний переворот сприяв посиленню автономії Румунії та був кроком на шляху до її незалежності, проти

чого завжди виступали англійські дипломати; з іншого боку, Англія побоювалася погіршувати відносини з Францією. Тому англійський посол Булвер лавірував у цьому питанні та намагався вирішити конфлікт за допомогою Австрії. Виступи російського уряду проти державного перевороту та введення змін до румунської конституції пояснювалися, передусім, погіршенням російсько-румунських відносин внаслідок польського конфлікту та секуляризації церковного землеволодіння грецьких монастирів. Однак, розуміючи, що Румунія була важливим засобом послаблення турецького впливу на Балканах, російський посол Новіков не підтримав пропозицію Австрії.

Протиріччя між Англією, Австрією та Росією та підтримка Францією дій Кузи призвели до того, що прем'єр-міністр Туреччини Фуад-паша обмежився тим, що надіслав румунському князю листа, у якому заперечувалося право князя змінювати конституцію¹⁷. 16 (28) червня 1864 р. було підписано Додатковий акт до конвенції 7 (19) серпня 1858 р., який затверджував політичний статус Румунії, проголошений князем, з певними змінами¹⁸. Це був перший міжнародний акт про політичний статус румунської держави, який уклали за її участі. Він проголошував повну внутрішню автономію Румунії. Паризька конвенція 1858 р. втратила значення основного внутрішнього конституційного акту та тільки зберегла положення, що визначали міжнародний статус країни. Зосередивши владу у своїх руках А. Куза перейшов до радикальних реформ у суспільстві, найважливішими з яких були аграрна, фінансова та військова.

Погіршення російсько-румунських відносин відбилося у російській громадській думці. Російська періодика засудила політику А. Кузи, спрямовану на співробітництво з Францією. Змінилось також й ставлення до особистості князя, його обрання господарем Молдавії та Валахії у 1859 р. Консервативна газета «Московские ведомости» стверджувала, що політика румунського князя була спрямована проти православ'я та була ворожою стосовно Росії. На її думку, подібна політика А. Кузи неодмінно призвела б до його падіння: «... цей князь не встоїть проти природної течії подій, та у власній своїй країні поже не те, що посіяв»¹⁹. Стосовно дипломатичного курсу Росії щодо румунських князівств «Московские ведомости» наполягали на дотриманні вичікувальної політики.

Ліберальна преса розділилася в оцінці державного перевороту 1864 р. Газета «Голос» зазначала, що румунські події не цікавили європейську дипломатію, а для Росії вони мали таке ж значення, як будь-яка історична подія минулих літ. Підтримуючи дії А. Кузи, газета визначила головною метою перевороту необхідність зменшення впливу боярства у країні, яке гальмувало економічний та політичний

розвиток Румунії²⁰. Однак, газета висловлювала побоювання щодо наслідків введення всезагального виборчого права у країні: «Більш за все необхідно побоюватися, ніж покладати надії на подібний передчасний розвиток свободи у країні, що настільки мало звикла та готова до неї...»²¹.

У результаті проведених реформ у Румунії ставлення газети до політики А. Кузи змінилося. «Голос» наголошував, що головними наслідками реформ стали «повний сумбур» та свавілля бюрократії у державі. «Як людина та як політичний тип, князь Куза не заслуговує ніякого співчуття... Внутрішні заходи його, звичайно, засуджуються усім освіченим суспільством країни...», – заявляла газета²². Одночасно «Голос» підкреслював, що популярність румунського князя у народних масах пояснювалася тим, що він слугував для них символом національної самостійності та національної єдності.

«Голос» називав Дунайські князівства політичною аномалією, що не мали чіткого визначення їхнього політичного статусу та повноважень верховної влади²³. Стосовно зміцнення державної влади у Румунії газета займала більш м'яку позицію, зазначаючи, що для російського уряду «... немає вигоди противитися повному відокремленню князівств від Туреччини, але з умовою, щоб верховна влада над ними від султана не перейшла до іншого європейського правителя»²⁴. З іншого боку, «Голос» вважав, що Росія повинна спостерігати за точним виконанням усіх зобов'язань, прийнятих на себе господарем румунських князівств у відповідності з Конвенцією 1858 р.

У статті «Восточный вопрос в его настоящем фазисе», опублікованій у журналі «Отечественные записки», наголошувалося на міжнародному значенні державного перевороту у Румунії. На думку її автора, переворот став початком нової фази «східного питання», яку він умовно назвав «пробудженням слов'янських національностей на Сході і прагненням їх до об'єднання в єдине політичне ціле»²⁵.

Оцінюючи діяльність румунського князя, «Отечественные записки» підкреслювали, що вибір господаря Румунії яскраво продемонстрував «...наміри західних держав вирвати турецьких слов'ян з-під впливу Росії...»²⁶. На думку журналу, саме Куза був підходящою кандидатурою для Франції, тому що він був бідним, мало відомим та не належав до аристократичних кіл Румунії, які схилилися до Росії. Характеризуючи особистість А. Кузи, «Отечественные записки» називали його прямим представником «плеяди диктаторіальних демократів» та наслідувачем Наполеона III²⁷.

Автор статті порівнював переворот у Румунії з встановленням Другої французької імперії: «Князь Куза ввів у Румунії систе-

му правління, що складала найточніший осколок з тієї системи, на якій заснована Друга французька імперія»²⁸. Він вказував, що румунський князь протягом шести років свого правління поступово намагався встановити повний контроль над князівствами. Причинами такої тривалої політики були: по-перше, ступінь політичної «обдарованості» румунського господаря; по-друге, необхідність діяти обережно внаслідок уважного нагляду за діями князя з боку Туреччини, Австрії, Англії та Росії; по-третє, необхідність підготувати ґрунт для перевороту. Третя причина, на думку автора, була найголовнішою, тому що рушійною силою румунського ліберального руху була місцева аристократія, яка не сприймала демократичні перетворення.

Зацікавленість європейських держав подіями у Румунії «Отечественные записки» пояснювали тим, що кожна з держав-заступниць мала власні інтереси у дунайському регіоні. Саме тому позиції європейських держав щодо посилення румунської державності сильно відрізнялися. Автор статті підкреслював, що державний переворот був найсприятливішим для Франції. Румунська держава, наголошувалося у журналі, була точкою опори французького впливу у «східному питанні», передовим форпостом проти Росії та Австрії, а також засобом для постійної загрози цілісності Туреччини та зменшення англійського впливу над цією державою. Тому для Франції було вигідно зміцнення державної влади князя А. Кузи.

Для Англії створення сильної румунської держави, з одного боку, зменшувало вплив Росії та Австрії на Балканах, але, з іншого, зміцнювало вплив Франції у даному регіоні. Побоюючись погіршення відносин з Францією, англійська дипломатія підтримала переворот у Румунії. Зміцнення державної влади у Румунії суперечило планам Австрійської імперії з розповсюдження свого впливу у Дунайському регіоні, а також загрожувало безпеці у Трансільванії, в якій проживало румунське населення. Для Туреччини наслідки перевороту були найбільш небезпечними, тому що Румунія могла стати центром національно-визвольного руху християнських народів. У статті повідомлялося про можливість об'єднання всіх турецьких слов'ян під владою Румунії. Висвітлюючи ставлення Росії до державного перевороту, кореспондент «Отечественных записок» заявляв: «Вся політична діяльність князя Кузи такого роду, що ніяк не може привабити на його користь Росію...»²⁹.

Регіональна ліберальна газета «Одесский вестник» стверджувала, що державний переворот 1864 р. був чітко спланованим, а секуляризація монастирського майна була першим кроком на шляху до його здійснення. У газеті висловлювалася впевненість, що

держави-заступниці «...знищать усі ці уявно-прогресистські витівки нетерплячого та жадібного до влади васала Порту»³⁰. Кореспондент «Одесского вестника» Є. Пуговін наголошував, що Румунія не представляла загрози для Росії, тому що князь Куза не був здатним створити сильну державу. Це пояснювалося, по-перше, відсутністю політичних здібностей у самого князя та нестійким його становищем у державі, та, по-друге, відсутністю соціальної опори для проведення реформ³¹. Інший кореспондент газети О. Єлісіцин, навпаки, вважав селянське питання причиною здійснення перевороту. Схвально оцінюючи реформи румунського князя, він наголошував, що успішне проведення аграрної реформи зробить його «безсмертним в очах свого народу»³².

Ставлення слов'янофільської газети «День» до Румунії різко змінилося після державного перевороту 1864 р. Якщо у монастирському питанні газета виступала з підтримкою дій А. Кузи, то після перевороту вона засудила його політику. Газета розкритикувала прагнення румунського князя розширити свою владу, порушивши тим самим рішення Паризького трактату. І.С. Аксаков вказував на значний вплив Франції у князівствах, якій, на його думку, було вигідно розв'язати конфлікт між Румунією та Росією для того, щоб зменшити вплив останньої у всіх слов'янських країнах. Аксаков заперечував можливість союзу Росії з Австрією та Туреччиною проти румунських князівств, тому що це призвело б до втрати усіх позицій Російської імперії на Балканах³³.

Револьюційно-демократичний журнал «Современник» вважав, що головною метою політики князя Кузи були: введення «наполеонівської» системи управління та імперіалізму, що спирався б на «уявну демократію»; зміцнення своєї влади як усередині країни, так і ззовні; встановлення монархічної влади із спадковою династією. Зміни до конституції, на думку журналу, призвели до встановлення абсолютистської форми правління на широких демократичних засадах. Аграрний закон мав на меті не визволення селян з під влади поміщиків, а, передусім, створення ширшої соціальної опори³⁴.

Після укладення Додаткового акту до конвенції 7 (19) серпня 1858 р. позиція Росії щодо Румунії змінилася. Горчаков підкреслював, що розширення автономії Румунії та ослаблення її залежності від Османської імперії не суперечило традиційній політиці російського уряду. Це пояснювалося декількома чинниками: по-перше, побоюванням Росії залишитись у дипломатичній ізоляції; по-друге, змінами у зовнішньополітичній орієнтації Румунії. У серпні 1864 р., прагнучи заручитися підтримкою російських дипломатів, до Одеси з візитом до новоросійського генерал-губернатора прибув міністр оборони Румунії

генерал І. Флореску. Після його переговорів у румунському урядовому віснику «*Monitorul oficial*» було опубліковано циркуляр до префектів з наказом вислати з країни польських емігрантів³⁵. Однак, еміграція поляків до Румунії не припинилася. У 1866 р. російський посол у Константинополі, консули у Бухаресті, Яссах та Тульчі повідомляли про значне зосередження польських емігрантів на території Молдавії³⁶.

Реформаторська політика А. Кузи сприяла активізації опозиційного руху. Проведення аграрної реформи викликало незадоволення поміщиків та великих орендарів. Поступово сформувалася нова опозиція, що складалася з консерваторів та лібералів, яку в історичній літературі прийнято називати «жахлива коаліція». Її поява ознаменувалася створенням невдовзі після державного перевороту 1864 р. «Культурного товариства», головною метою якого було повалення влади А. Кузи. У червні 1865 р. лідери партії лібералів та консерваторів: І Братіану, М. Пацу, К. А. Росетті, Г. Штірбей, Г. Бринковяну, К. Браїлою та Д. Гіка, підписали зобов'язання про те, що у випадку, якщо престол залишиться вакантним, вони будуть підтримувати обрання особи з іноземної правлячої династії. Посередником між цією групою лідерів та «Культурним товариством» був І. Гіка. До опозиції приєдналися бояри М. Катарджіу, П. Маврогенъ та Г. Мойсеску, а також група офіцерів на чолі з полковником М. Хараламбіє.

У ніч з 10 на 11 лютого 1866 р. опозиціонери організували державний переворот, проникнувши у палац з вимогою, щоб князь Куза відрікся від влади. Господар був вимушений підписати акт про зречення. Змовники створили тимчасове регентство, що складалося з трьох осіб – по одному представнику від лібералів, консерваторів та армії. До нового уряду на чолі з І. Гікою увійшли представники радикальної групи буржуазії та бояри-консерватори.

Російська періодична преса відразу відреагувала на події у Румунії. У пресі наголошувалося, що державний переворот 1866 р. був логічним результатом невдалої політики А. Кузи, але його наслідки мали загальноєвропейське значення³⁷. Консервативна преса підкреслювала, що основними причинами повалення влади А. Кузи було незадоволення Франції та Англії його політикою та закінчення ролі румунського князя у планах західноєвропейських держав³⁸. На думку ліберального журналу «*Отечественные записки*», державний переворот спричинили як зовнішні, так і внутрішні передумови: по-перше, реакція боярської опозиції на реформаторську діяльність А. Кузи; по-друге, втрата румунським князем підтримки Франції внаслідок покрашення російсько-румунських відносин; по-третє, прагнення Англії зміцнити свій вплив у Дунайському регіоні³⁹. Революційно-демократичний

журнал «Современник» заперечував можливість будь-якого сприяння іноземних держав у державному перевороті та стверджував, що він був наслідком негативної політики А. Кузи⁴⁰.

Таким чином, дотримання профранцузької орієнтації у зовнішньополітичному курсі Румунії призвело до погіршення російсько-румунських відносин у період правління князя А. Кузи. Підтримка польських емігрантів та секуляризація монастирських володінь грецького духовенства спричинили конфлікт між Росією та Румунією, в результаті чого російський уряд відмовився від політики зміцнення румунської автономії. Цим пояснювалося негативне ставлення Росії до державного перевороту 1864 р. у Румунії, спрямованого на укріплення румунської державності. Погіршення російсько-румунських відносин відбилося й у громадській думці Росії. Не зважаючи на ідейну диференціацію російської преси, вона одностайно засудила діяльність румунського князя. Хоча були певні відмінності в оцінці монастирського питання та реформаторської діяльності А. Кузи, консервативна, ліберальна та революційно-демократична преса визначали державний переворот як спробу введення у Румунії абсолютистського режиму, подібного до французького. Це свідчить про невдоволення політикою румунського князя не тільки офіційних кіл, а й громадської думки Російської імперії.

Примітки:

¹ Виноградов В. Н. Россия и объединение румынских княжеств. – М., 1961. – 331 с.; Чертан Е.Е. Русско-румынские отношения в 1859-1863 гг. – Кишинев, 1963. – 232 с.; Аксенова Е. П. История народов Центральной и Юго-Восточной Европы в журнале «Современник» (1863-1866) // Исследования по истории славяноведения и балканистики. – М., 1981. – С. 237-260; Мунтян М. П. Передовая русская периодическая печать XIX в. и ее отклики на некоторые исторические события в Молдавии // Вековая дружба: сборник статей. – Кишинев, 1961. – С. 306-324.

² Никитин С. А. Очерки по истории южных славян и русско-балканских связей в 50-70-е годы XIX в. – М., 1960. – 368 с.

³ Конвенция относительно устройства Дунайских княжеств. Париж, 17/19 августа 1858 г. // Сборник договоров России с другими государствами. 1856-1917. – М., 1952. – С. 56-68.

⁴ Современная летопись: Политическое обозрение // Русский вестник. – 1859. – Т. XIX. – Январь. – Кн. 2. – С. 165; Политическое обозрение // Отечественные записки. – 1859. – Т. СXXIV. – Май. – С. 26; Хроника политических событий за март // Библиотека для чтения. – 1859. – Т. CLIV. – № 4. – С. 11.

⁵ Современное обозрение. Политика // Современник. – 1859. – №1-2. – С. 351; Добролюбов Н. С.Н. Палаузов «Румынские господарства Валахия и Молдавия в историко-политическом отношении» // Современник. – 1859. – №3. – С. 61-70.

⁶ Политическое обозрение // Отечественные записки. – 1860. – Т. СХХІХ. – Июнь. – С. 70.

⁷ Елисицын А. Краткий очерк положения Придунайских княжеств со времен дарованной им конституции // Одесский вестник. – 1861. – № 28. – 11 марта. – С. 118-119.

⁸ Гросул В.Я., Чертан Е.Е. Россия и формирование Румынского независимого государства. – М., 1969. – С. 125.

⁹ Там само. – С. 129-130.

¹⁰ История Румынии / Под ред. М. Роллера. Популярный очерк. Сокр. пер. с рум. Вступ. ст. Ю. Звягина. – М., 1950. – С. 327.

¹¹ Никитин С.А. Очерки по истории южных славян... – С. 220.

¹² Санкт-Петербург, 22-го декабря 1865 // Голос. – 1865. – №346. – 23 декабря (4 января 1866). – С. 1.

¹³ Волков М. О посвященных Румынских монастырях // День. – 1864. – №1. – 6 января. – С. 9.

¹⁴ Аксаков И. С. Сочинения: в 7 т. – Т. 1: Славянский вопрос 1860-1886: Статьи из «Дня», «Москвы», «Москвича» и «Руси». Речи в Славянском Комитете в 1876, 1877 и 1878. – М., 1886. – С. 34.

¹⁵ Иностранные известия. Дунайские княжества // Санкт-Петербургские ведомости. – 1864. – №109. – 17 (29) мая. – С. 3.

¹⁶ Дунайские княжества // Голос. – 1864. – №133. – 15 (27) мая. – С. 4.

¹⁷ Дипломатические документы по делам Дунайских княжеств // Голос. – 1864. – №182. – 4 (16) июля. – С. 3.

¹⁸ Изменения в молдо-валашской конституции // Голос. – 1864. – №195. – 17 (29) июля. – С. 4; Иностранные известия. Дунайские княжества // Санкт-Петербургские ведомости. – 1864. – №111. – 20 мая (1 июня). – С. 3.

¹⁹ Москва, 12-го июня // Московские ведомости. – 1864. – №130. – 13 июня. – С. 1.

²⁰ Санкт-Петербург, 19-го мая 1864 // Голос. – 1864. – №138. – 20 мая (1 июня). – С. 1.

²¹ Последние события в Дунайских княжествах // Голос. – 1864. – №131. – 13 (25) мая. – С. 4.

²² Санкт-Петербург, 14-го декабря 1865 // Голос. – 1865. – №338. – 15 (27) декабря. – С. 1.

²³ Санкт-Петербург, 9-го августа 1865 // Голос. – 1865. – №229. – 10 (22) августа. – С. 1.

²⁴ Санкт-Петербург, 22-го декабря 1865 // Голос. – 1865. – №346. – 23 декабря (4 января 1866). – С. 1.

- ²⁵ Восточный вопрос в его настоящем фазисе // Отечественные записки. – 1864. – Т. CLV. – Июль. – С. 462.
- ²⁶ Там само. – С. 454.
- ²⁷ Там само. – С. 455.
- ²⁸ Там само. – С. 457.
- ²⁹ Там само. – С. 458.
- ³⁰ Иностранные известия. Дунайский вопрос // Одесский вестник. – 1864. – №108. – 19 мая. – С. 443.
- ³¹ Пуговин Е. Дунайские княжества // Одесский вестник. – 1866. – №176. – 12 марта. – С. 176.
- ³² Елисицын А. Придунайские княжества // Одесский вестник. – 1864. – №110. – 21 мая. – С. 451.
- ³³ Аксаков И. С. Сочинения... – С. 38.
- ³⁴ Современное обозрение. Политика // Современник. – 1866. – Т. СХII. – Февраль. – С. 282-283.
- ³⁵ Чертан Е. Е. Великие державы и формирование румынского независимого государства. – Кишинев, 1980. – С. 84.
- ³⁶ Центральный державний історичний архів. – Ф. 442. Канцелярия киево-подольского и волынского генерал-губернатора. – Оп. 816. – Д. 1866. Донесение русского посла в Константинополе и консулов в Яссах и Бухаресте о происках польских эмигрантов на Востоке. Копия. – Л. 1; Центральный державний історичний архів. – Ф. 489. Коллекция дел о польском восстании. – Оп. 1. – Д. 175. Донесение русского консула в Тульче от 12 марта 1866 г. о насаждении польской колонизации в Турции, Сербии, Молдавии и Валахии, о занятии поляками должностей на железных дорогах, телеграфе, французских консульствах и других учреждениях. Копия. – Лл. 13-14.
- ³⁷ Москва, 15 февраля // Московские ведомости. – №35. – 16 февраля. – С. 2; Политическая хроника // Отечественные записки. – Т. CLX. – Март. – Кн. 1. – С. 15; Петербург, 9 (21) марта // Санкт-Петербургские ведомости. – 1866. – №68. – 10 (22) марта. – С.1; Одеса, 21 февраля // Одесский вестник. – 1866. – №39. – 22 февраля. – С. 122.
- ³⁸ Москва, 15 февраля // Московские ведомости. – 1866. – №35. – 16 февраля. – С. 2.
- ³⁹ Политическая хроника // Отечественные записки. – 1866. – Т. CLXV. – Март. – Кн. 1. – С. 15.
- ⁴⁰ Современное обозрение. Политика // Современник. – 1866. – Т. СХII. – Февраль. – С. 290.

Виктор Дроздов

**Российская периодика о развитии событий в Румынии
в 50-х – 60-х гг. XIX в.**

В статье на основе изучения материалов периодической прессы России исследуются российско-румынские отношения в конце 50-х – начале 60-х гг. XIX в., определяется оценка политики румынского князя Александра Кузы российской общественной мыслью.

Victor Drozdov

**The Russian periodical press about events in Romania
in the 50-60th of the XIX century**

In the article on the basis of studying materials of the Russian periodic press the relations between Russia and Romania in the end of 50 - the beginning of 60th XIX century, attitude of a public idea of Russian empire to the policy of Romanian prince Alexander Kuza are defined.

Надійшла до редколегії 10.04.2009.